

Шова Ірина Олександрівна
аспірант кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПОКАЗАННЯ З ЧУЖИХ СЛІВ ЯК НОВИЙ ДОКАЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

В статті аналізуються актуальні питання, що пов'язані з використанням показань з чужих слів як новий та водночас не досконало досліджений доказ у кримінальному провадженні України. Звертається увага на ті новації законодавства, які потребують наукового осмислення та тлумачення відповідно до законодавства провідних країн Англії та США.

Ключові слова: докази; процесуальні джерела доказів; показання; показання з чужих слів; оцінка доказів.

The article analyzes topical issues related to the use of testimony from foreign words as a new one and, at the same time, does not thoroughly investigate evidence in the criminal proceedings of Ukraine. Attention is drawn to those legislative innovations that require scientific understanding and interpretation in accordance with the legislation of the leading countries of England and the United States.

Key words: evidence; procedural sources of evidence; indication; testimonies from other people's words; assessment of evidence.

Постановка проблеми. Досить тривалий час відбуваються дискусії навколо складності та недосконалості Кримінально процесуального кодексу, а саме статті показання з чужих слів. Тому вважається необхідним комплексне дослідження та потреба у визначенні проблеми, що склалася навкруги даних доказів.

Як ми знаємо найбільш поширеним джерелом, завдяки якому встановлюються обставини – це показання. Звертаємо

увагу на те, що в законі чітко встановлено перелік джерел доказів, тому докази, що отриманні з інших джерел та які не представлені в законі, не можуть бути визнані доказами.

Особливе місце у реалізації завдань кримінального провадження посідають саме показання з чужих слів. У законодавстві ми можемо знайти конкретне визначення показання – це відомості, що надаються в усній чи письмовій формі під час допиту та мають суттєве значення для кримінального провадження. З огляду на це, особливу актуальність має звернення до проблем правового регулювання показань з чужих слів у кримінальному процесуальному праві України у контексті порівняння з подібним інститутом у державах, що вже давно його застосовують.

Стан наукових досліджень. Питання показань з чужих слів як джерела доказів викликало масштабну дискусію щодо доцільності та правової природи. Під час дослідження ми звернулися до праць таких науковців: В.В.Король, Г.Р.Крет, М.Є.Шумило, Л.Д.Удалова, О.Г.Яновська, М.А.Погорецький та інших вчених та практиків, більшість яких висловлюють критичні позиції щодо допустимості такого джерела доказів. Та все ж таки на сьогодні залишається маса запитань та не вирішених проблем застосування показань з чужих слів.

Мета статті є здійснення наукового аналізу показань з чужих слів як нового джерела доказів у кримінальному процесі та з'ясування місця та ролі даних доказів у кримінальному провадженні України та провідних зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 95 КПК України показання як процесуальне джерело доказів – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення у цьому кримінальному провадженні.

Таким чином, ознаками показань як процесуального джерела доказів, виходячи із їх законодавчої дефініції, є:

1) показання – це відомості, які надаються під час допиту (в усній або письмовій формі) (ознака, що стосується процесуальної форми отримання показань);

2) показання можуть бути надані підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом (ознака, що стосується суб'єкта їх надання);

3) зв'язок відомостей, які складають зміст показань, з обставинами, що мають значення для кримінального провадження (ознака, що стосується змісту показань). Відсутність вказаних ознак позбавляє отримані відомості значення показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні.

Щодо інститут показань з чужих слів, він був імплементований українським законодавством саме із законодавства двох провідних країн – це Англія та США. Тому для ефективного його застосування потрібно використовувати досвід саме цих двох країн.

У кримінально-процесуальному законодавстві Англії та США заборонено використання свідчень з чужих слів, натомість існує багато винятків з цього положення. Водночас в Україні одним із процесуальних джерел доказів є показання (ч.2 ст.84 КПК), різновидом яких є показання з чужих слів. Отже у виняткових випадках дані показання вважаються допустимими доказами. Як бачимо, існує низка відмінностей у законодавстві вітчизняному та зарубіжному стосовно даного питання [3, с.428].

Цікавим фактом є те, що в США та Англії термін «hearsay» перекладається, як доказ, заснований на чутках, в Україні ж з буквального тлумачення положень ст.97 КПК України вбачається, що показання з чужих слів – переказ слів іншої особи, а не чутки, позаяк законодавець передбачає існування відомого першоджерела, а саме особи, яка надала первинні пояснення. Проте в Англії та США дані «чутки» завжди є юридичними фактами, а в Україні не дивлячись на законодавче закріплення, допускається їх необґрунтованість, що є досить суперечливим положенням і порушує логіку імплементації [4,с.210].

Ось звідки випливає, що у вітчизняному законодавстві існує багато розбіжностей, які потребують доопрацювання, оскільки всі негативні моменти даного положення формують підґрунтя для зловживання з боку органів, що здійснюють кримінальне провадження.

Вважаємо, що під час допустимості використання як доказів показань з чужих слів повинні бути враховані деякі фактори:

- наскільки надійними є показання і наскільки важливими;
- наявність інших доказів щодо питань, передбачених пунктом 1, які подавалися або можуть бути подані;
- чи «викликають довіру щодо їх достовірності» обставини надання первинних пояснень.
- складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані;
- співвідношення показань з чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання;
- переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень;
- можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту.

Суд має врахувати всі ці фактори перед прийняттям рішення щодо долучення або виключення показань з чужих слів з протоколу засідання.

Багато авторів зазначають, що на визнання показань з чужих слів, як доказів достатньо лише згоди суду, не погоджуємось з таким твердженням, адже пункт 19 ч.1.ст 3 КПК України при тлумаченні терміна «сторона кримінального провадження» до сторони обвинувачення відносить також і потерпілого тому згода потерпілого (його представника) є також обов'язковою [4, с.209].

Аналізуючи думки та висновки науковців та практиків можна сказати, що показання з чужих слів – це все ж таки не досліджена новела, яку одразу розкритикували замість того, щоб внести зміни чи доповнення для застосування на практиці.

Асоціація адвокатів України в особі Олени Костюченко взагалі назвали показання з чужих слів «шедевром» КПК. Тобто ми бачимо наскільки різняться думки законотворців. Водночас показання з чужих слів можуть бути використані як з метою перевірки інших доказів, так і у випадках відсутності первинних доказів або визнання судом неможливості допиту особи, якщо вона: відсутня під час судового засідання внаслідок смерті або через тяжку фізичну чи психічну хворобу; відмовляється давати показання в судовому засіданні, не підкоряючись вимозі суду дати показання; не прибуває на виклик до суду, а її місцезнаходження не було встановлено шляхом проведення необхідних заходів розшуку; перебуває за кордоном та відмовляється давати показання (ч. 3 ст. 97 КПК України).

Звертаючись до іноземних джерел, саме до законодавства Англії та США ми помічаємо позитивну сторону показань з чужих слів, вважаємо, що при ґрунтовному аналізі, виявленні переваг та шляхів усунення законодавчих прогалин показань з чужих слів має право на «життя».

Повертаючись до Кримінально процесуального кодексу України, а вчасності до ч. 2 ст.97 звертаємо на викладені умови допустимості показань з чужих слів, зокрема зазначається, що суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів у особливих випадках, якщо відповідні показання є допустимим доказом відповідно до інших правил допустимості доказів [2, с.255]

Крім загальних умов законності отримання доказів, КПК України покладає на суд обов'язок враховувати важливість пояснень і показань у разі їх правдивості для встановлення чіткої обставини та їх вагомість для розуміння інших відомостей;

- інші докази, які подавалися або можуть бути подані;
- обставини надання первинних пояснень, які викликають довіру щодо їх достовірності; переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень;
- складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані;

- співвідношення показань з чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання; можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту.

У наукових джерелах вказується про важливу роль зазначених показань з огляду на перспективу виявлення і допиту свідків-очевидців, перевірки першоджерела інформації, одержання відомостей про інші джерела доказів.

Тому, якщо у свідка є дані, які мають значення для справи, але він знає лише те, що йому виклала інша особа, то допит подібного свідка дає можливість встановити особу, від якої ці відомості походять, допитати її і таким шляхом одержати первинні докази. У цьому разі похідний доказ використовується для відшукування первинного. Іноді він може стати підставою для перевірки первинних доказів [2, с. 255]

Так, коли свідок, що безпосередньо сприймав подію, дає на допиті показання, які суперечать тому, що він розповідав іншій особі, то між цією особою і свідком може бути проведена очна ставка, внаслідок якої і буде перевірена правильність первинного доказу.

Варто зауважити, що положення ст. 97 КПК України зазнало істотної критики як з боку науковців, так і практичних працівників як таке, що суперечить положенням Конституції України, нормам міжнародних правових актів у сфері захисту прав людини, нормам КПК України, які закріплюють засади кримінального провадження.

За українським законодавством, показання з чужих слів можуть бути визнані доказами, якщо суд визнає неможливим допитати особу, яка є першоджерелом інформації. Серед причин такої неможливості закон називає:

1) відмову давати показання в судовому засіданні, не підкоряючись вимозі суду дати показання;

2) неприбуття на виклик до суду, якщо її місцезнаходження не було встановлено шляхом проведення необхідних заходів розшуку; 3) перебування за кордоном та відмову давати показання (п.п. 2, 3, 4 432 Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ч. 3 ст. 97 КПК). У той же час слід нагадати, що, згідно із законом, давати показання – це обов’язок свідка, виконання якого забезпечується заходами кримінального процесуального примусу [3, с. 429]

Низка положень статті 97 КПК також суперечать засаді презумпції невинуватості. Так, п. 5 ч. 2 статті 97 КПК встановлює, що суд при прийнятті рішення про визнання показань з чужих слів допустимим доказом зобов’язаний враховувати складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані. Це суперечить положенню ч. 2 статті 17 КПК щодо засади презумпції невинуватості, згідно із якою ніхто не зобов’язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. З аналізу положення п. 5 ч. 2 статті 97 КПК випливає, що якщо стороні захисту складно або неможливо спростувати показання з чужих слів, які дає свідок обвинувачення, то це є свідченням достовірності таких показань і, відповідно, винуватості обвинуваченого, що знову ж таки суперечить як закону, так і здоровому глузду [3, с. 429].

Йде врозріз із засадою презумпції невинуватості і положення ч. 5 статті 97 КПК про те, що суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів, якщо підозрюваний, обвинувачений створив або сприяв створенню обставин, за яких особа не може бути допитана. Із ч. 3 статті 97 КПК вбачається, що підставами неможливості допиту особи, на які міг вплинути обвинувачений, є смерть, тяжка хвороба або небажання давати показання.

Автори коментаря до нового КПК зазначають, що використання показань з чужих слів як доказів – не загальне правило, а його виняток. У таких доказах закладено можливість помилки з причин суб’єктивного чинника. Вони формуються пізніше від первинних і на їх основі. Показання з чужих слів залежать не лише від змісту первинного джерела, а й від загальних закономірностей передачі і сприйняття інформації на кожному етапі ретрансляції [3, с. 431].

Висновки. Інститут показань у його сучасному вигляді, як окремий структурний елемент кримінального процесу, є новим для України. Також варто погодитися, що проведене дослідження не вичерпує коло питань, що пов'язані із використанням показань з чужих слів як доказів у кримінальному провадженні, а є лише частковим аналізом правової природи інституту показань з чужих слів за КПК України. Питання показань з чужих слів є досить актуальним та становить окремий напрям наукового пошуку.

Література:

1. Лушпінко В.М. Показання з чужих слів за законодавством України та іноземних держав. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2017. Вип.43. Т.2 С.177-181
2. Крет Г.Р. Допустимість показань з чужих слів як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. Прикарпатський юридичний вісник. 2014. Вип.2 (5). С.254-262
3. Король В.В., Садова Т.В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. Вип.3 .С.428-434
4. Погорецький М.А. Новели проекту нового КПК України і проблеми їх реалізації у правозастосовній діяльності. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 1 (27). – С. 208-216.